

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA PEDAGOGIKY

Divadlo a děti v Mateřské škole Zavidov

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Markéta Čuříková

Předškolní a mimoškolní pedagogika, obor Učitelství pro mateřské školy

Vedoucí práce: MgA. Eva Gažáková, Ph.D.

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 21. března 2019

.....
vlastnoruční podpis

Děkuji MgA. Evě Gažákové, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, poskytnutí kvalitních a cenných rad k vypracování práce.

ZDE SE NACHÁZÍ ORIGINÁL ZADÁNÍ KVALIFIKAČNÍ PRÁCE.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	2
ÚVOD.....	3
1. DRAMATICKÁ VÝCHOVA	4
1.1 Úkol dramatické výchovy	5
1.2 Složky dramatické výchovy	6
1.3 Obecná typologie metod DV	7
1.4 Vedení dětí a nároky na učitele	9
1.5 Materiální zabezpečení	10
2. DĚTSKÁ HRA.....	12
2.1 Hra a dramatizace v mateřské škole	16
3. PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V PŘÍBĚHU.....	20
4. PRAKTICKÁ ČÁST	22
4.1 Cíl praktické části	22
4.2 Charakteristika MŠ Zavidov.....	22
5. DIVADLO V MŠ ZAVIDOV	23
5.1 Představení v divadelním prostředí	23
5.2 Představení v nedivadelním prostředí	23
6. METODY DV VE VÝUCE V MŠ ZAVIDOV	24
6.1 Samostatné metody v edukaci	24
7. PRÁCE NA INSCENAČNÍM TVARU METODAMI DV	31
7.1 Výběr pohádky	32
7.2 Dělení rolí.....	32
7.3 Dělení textu	32
7.4 Výroba kulís a rekvizit	33
7.5 Nácviik inscenace	33
7.6 Prostory.....	33
7.7 Premiéra.....	34
7.8 Repríza	35
7.9 Dozvuky inscenace.....	36
ZÁVĚR.....	37
RESUMÉ	38
ABSTRACT	39
SEZNAM LITERATURY	40
POUŽITÁ A CITOVANÁ LITERATURA:	40
PŘÍLOHY	1
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ	1

SEZNAM ZKRATEK

MŠ	Mateřská škola
RVP	Rámcový vzdělávací program
ŠVP	Školní vzdělávací program
DV	Dramatická výchova

ÚVOD

Toto téma jsem si zvolila, protože již osm let pracuji v mateřské škole a každý den využívám dramatickou výchovu při činnostech s dětmi. Nebylo tomu tak ale vždy. Do praxe v MŠ jsem nastoupila po své mateřské dovolené a začátky nebyly vůbec jednoduché. Přestože jsem za sebou měla studium na střední pedagogické škole, bylo pro mne velice obtížné získat pozornost dětí. Mnohdy jsem se z práce vracela hodně unavená a vyčerpaná, často jsem si dokonce říkala, že asi nejsem dobrá učitelka. Pak jsem si zakoupila knihu *Co děti nejvíce potřebují* a pomalu mi začalo docházet, co dělám špatně. Po seznámení s knihou *Metody dramatické výchovy v mateřské škole* jsem začala ve třídě využívat dramatickou výchovu a její metody. Ze začátku to nebylo jednoduché, protože pro mne i děti to bylo něco nového, do té chvíle v naší MŠ nevyužívaného, ale postupem času jsme se s metodami dramatické výchovy všichni sblížili. Následně naše společné pobývání začalo být radostnější. Pozornost dětí při řízených činnostech se markantně zlepšila a děti se v nich začaly projevovat aktivně, přirozeně a spontánně. Od té doby je tedy divadlo a dramatická výchova součástí našeho školního života. Děti se setkávají s dramatickou výchovou každý den napříč vzdělávacími oblastmi specifikovanými ve školním vzdělávacím plánu. Dramatická výchova nejen plní výchovně-vzdělávací funkci, ale je i nedílnou součástí života v MŠ, neboť pro děti je přirozené si na něco stále hrát.

Vzhledem k tomu, jak pozitivní dopad na moji pedagogickou praxi výše popsané kroky měly, rozhodla jsem se věnovat tématu i v této práci. Jejím cílem je popsat, jakým způsobem vstupuje divadlo do školního života dětí v Mateřské škole Zavidov, proč a jakým způsobem je zde využívána dramatická výchova v řízených činnostech a jak se objevuje ve volné hře.

V praktické části se opírám o vlastní zkušenosti z praxe. Popisuji, jakým způsobem využívám dramatickou výchovu ve vzdělávání dětí a kde se objevuje mimetická hra, která je základní metodou dramatické výchovy.

1. DRAMATICKÁ VÝCHOVA

Eva Machková v jedné ze svých publikací, popisuje dramatickou výchovu jako poměrně mladý obor (2013). Teprve v roce 1990 dramatická výchova se zařazuje do škol mateřských, škol základních a škol vysokých. Není se tedy čemu divit, že o dramatické výchově, tak vznikají klamné a omylné informace. Často si tak lidé myslí, že dramatická výchova je hra dětí, ale ve skutečnosti je to pouze jedna z částí dramatické výchovy. Jestliže děti hraní začínají čtením textu a následně pokračují „nacvičováním“, jedná se o nacvičování v přesném a plném slova smyslu. V tomto případě nedochází k rozvíjení dětské fantazie, tvořivosti, ale kopírování něčeho, co už někdo vytvořil. Není to však z divadelní stránky špatně, je to jedna z možností divadelní reprodukce. Učitelé se často chybují, když si myslí, že vzdělávací aktivita hrou, tvořivou činností je označována jako dramatická výchova. Ne každá hra, každá vzdělávací činnost znamená, že se jedná o dramatickou výchovu. Dramatická výchova, drama je založené na ději, na překonání překážky, na dramatickém jednání. V učitelské praxi se dramatická hra objevuje jako didaktická hra. Přestože se metody dramatické výchovy objevují ve hře, jsou mnohdy překrývané záměrem vzdělávacího celku. Bohužel v některých praxích je dramatická výchova natolik opomíjena, že se s ní děti ani neseťkají, sice umí ovládat moderní techniku, ale ta je rozvíjejí jiným způsobem než dramatická výchova, která má vliv na rozvoj dítěte v osobnostním a také sociálním směru. Často se také lidé mylně domnívají, že dramatickou výchovu může vyučovat kdokoliv. Ačkoliv to vypadá, že dramatická výchova není žádná věda, není tomu tak.

Dramatická výchova plní výchovné cíle, naplňuje lidské potřeby, uspokojuje touhy, posiluje potřebu jistoty, vytváří lidské vztahy, zlepšuje přátelství, utužuje zdravého ducha v těle, člověk se stává odolnější vůči nástrahám, nepříjemnostem. Má velký podíl na osobnostním a sociálním rozvoji člověka. Díky dramatické výchově se dají nalézt u jedinců různé typy talentů, o kterých sám jedinec ani nevěděl.

Podle Evy Machkové (2015) jsou v mateřských školách vhodné podmínky pro dramatickou tvořivost dětí. Mnohdy k tomu stačí jen jednoduchá dětská hra. Děti svojí tvořivostí dokáží hru proměnit v krásné dramatické dílo. Prostřednictvím

dramatizace děti pochopí i některá fakta, která bychom jim museli vysvětlovat. Nenásilnou, zábavnou formou lze dětem ukázat pro ně někdy těžce pochopitelné situace, ať je to hranou formou, či pomocí loutek nebo maňásků.

Dramatická výchova, dramatizace se může někdy stát zájmovou činností. Vyvrcholením této činnosti je loutkové, přednesové či divadelní představení. Než jedinec dosáhne divadelní tvorby, může uplynout spousta času. Dramatická produkce funguje také jako terapie, příprava na budoucí povolání, relaxace. Základní jednotkou dramatického přednesu je dramatičnost, zápleтка, ovlivňování. Pomocí těchto zápletek, uměle vytvořených momentů se děti mohou připravit na situaci, která je může potkat v reálném životě. Tím si mohou osvojit případné potřebné dovednosti, schopnosti a situaci tím zvládnou mnohem snadněji. Dokáží i lépe předvídat co by v neočekávané situaci mohlo nastat. Také lze pomocí dramatické výchovy předcházet poruchám v socializaci jedince. V případě, že je jedinec introvert, může se pomocí dramatizace změnit alespoň v průběhu děje hry. Speciální pedagogika využívá dramatické výchovy k nápravě jedinců k práci s menšinovými etniky. Je velice rozdílné, zda chceme hrát veřejně či pro sebe. Tím jsou kladené různé nároky na herce a na samotnou dramatizaci. Velice důležité je, aby děti chtěly hrát, cítily se dobře, aby byly spontánní. Představení s dětmi nelze jen nacvičovat, děti potřebují mít pocit, že jsou součástí celého procesu dramatizace hry. Jejich výkony jsou pak i mnohem lepší, když mají pocit sounáležitosti. Není podstatné, aby skupina dětí byla pouze heterogenní a stejného pohlaví. Čím jsou členové skupiny odlišnější, tím je to činnost dramatické výchovy lepší, různorodější. Starší děti mohou předávat své zkušenosti mladším, a tudíž mohou vznikat i silnější přátelství a pouta mezi dětmi.

1.1 ÚKOL DRAMATICKÉ VÝCHOVY

Úkol dramatické výchovy zmiňuje ve své publikaci Eva Machková (2015). Pomocí dramatické výchovy rozvíjíme u dítěte představivost, fantazii, tvořivost, vytváření pocitu užitečnosti, pocit sounáležitosti něčeho krásného, smysluplného. Dítě tím získává pocit jistoty, dokáže si věřit, lépe se socializuje ve společnosti, má své místo, postavení v životě. Některé vnější projevy citů musí dítě v průběhu života potlačovat či usměrňovat. To může způsobovat autoritativní výchova, skupina osob, etiketa. I záporné, negativní city, jsou přirozenou lidskou vlastností a jsou běžné, přestože jsou nežádoucí ve společnosti. Pomocí dramatizace lze

tyto city ventilovat, tudíž si ulevit. Není se za co stydět, vždyť je to přirozené. Může se tím předcházet poruchám chování, zbavení se tlaku společnosti. Dramatická výchova vede děti také k samostatnosti a vlastnímu myšlení, vyjadřování myšlenek. Dítě tím lépe pochopí, co je to respektovat názor druhého, vážit si druhého, naučí se pohlížet na lidi odlišným pohledem. Dítě se také naučí improvizovat a bude pro něj jednodušší se přizpůsobovat změnám, se kterými se může v životě setkat.

Dramatickou výchovou lze dítě připravit nenásilnou, zábavnou formou, hrou na život. Ztvárněním různých postav, různých situací se můžeme dítě připravit na neočekávané, náhlé, neobvyklé situace. Díky hře mohou pochopit, pro děti těžce pochopitelné momenty, zážitky a prožitky. Tím lze předejít opakování stejné chyby.

1.2 SLOŽKY DRAMATICKÉ VÝCHOVY

Dramatická výchova obsahuje několik částí, které na sebe navazují, jsou propojené a nedají se oddělit. Eva Machková (2015) tyto složky dělí na tři konkrétní části.

První složka je osobnostní rozvoj. V dětských hrách, cvičeních dochází k uvolnění napětí, stresu, odreagování dítěte od povinností. Právě tak může hra působit i na dospělého. Dětem nepřipadá zvláštní si na něco hrát, což je v podstatě dramaturgie. Pro děti je hra součástí každodenní činnosti, je přirozená a vychází z potřeb dítěte.

Druhá složka souvisí se sociálním rozvojem v hrách. Při ní se dají nacvičit kontakty, sociální komunikace verbální či neverbální. Je důležité věnovat pozornost pseudokomunikaci. Jelikož mohou nastat problémy s navazováním fyzických kontaktů, proto je důležité, aby vyučující byl vnímavý a k dítěti přistupoval jako k partnerovi.

Třetí složka se nazývá dramatická hra. Hra je založena na mezilidském kontaktu, komunikaci, vzájemném působení osob na sebe. V průběhu dne může člověk hrát několik rolí: manželku, manžela, studentku, studenta, matku, otce, učitele, učitelku, sousedku, souseda. Náměty, zdroje her mohou být různé: vymýšlejí si je děti, mohou být převzaté ze zpráv, rozhovorů s reportérem, z tisku,

z prožitého zážitku, nebo z literatury. Mnohdy je námětem vlastní rodina dítěte a vztahy v rodině, funkčnost či nefunkčnost rodiny.

„V mateřské škole k nejvyužívanějším metodám patří boční vedení, narativní pantomima, simultánní pohyb a pantomima, předčítání, vyprávění, hra v roli a samozřejmě řada pohybových aktivit - hry s pravidly, pantomimické hry, vedená improvizace.“ (Míčková, 2016, s. 5)

1.3 OBECNÁ TYPOLOGIE METOD DV

Josef Valenta (2008) vytvořil typologii dramatických metod a dělí metody na

I. VĚTŠÍ HROVÉ CELKY

a) Drama založené na příběhu

Je to způsob dramatizace, kdy příběh zná dopředu jen učitel.

b) Drama založené na literárním textu

V tomto případě může znát děj jen vyučující nebo i žáci. Při hraní se drží předlohy nebo mohou předlohu opouštět. Jestliže se odpoutají od předlohy, musí děti však setrvávat v příběhu, ale nesmí příběh opustit.

c) Drama založené na tématu nebo problému

Při tomto způsobu dramatizace vyučující a žáci nic předem nevědí. Učitel si pouze předem stanoví problém, zápletku a žáci nic předem nevědí. Vyučující si předem vybere uměle vytvořenou situaci, téma, sled událostí, ale žáci nic dopředu nevědí. Tento způsob dramatizace je zaměřen na průzkum a rekonstrukci dramatu.

d) Drama založené na kombinaci předchozích typů

II. MENŠÍ HROVÉ CELKY

a) Hry modelující prosté zobrazení jevu

b) Hry modelující situaci, v níž se uskutečňují určité nekonfliktní vztahy

c) Hry modelující situaci, v níž se uskutečňují vztahy konfliktní povahy

III. CVIČENÍ A TRÉNINK

IV. FIXOVÁNÍ TVARU A PŘEDSTAVENÍ

METODY A TECHNIKY DRAMATICKÉ VÝCHOVY

V následující části práce se opírám o dělení jednotlivých metod a technik DV také podle Josefa Valenty (2008):

I. METODA PLNÉ HRY

II. METODY PANTOMIMICKO-POHYBOVÉ

- částečná pantomima, dotyková hra, dotyková pantomima, mechanická pantomima, narativní pantomima, ozvučná pantomima, pantomimický (převrácený) dialog, pantomimický překlad, pantomimizace prostoru, prostředí a věcí, parafrázování pohybem, plná (úplná) pantomima, pohybová cvičení, proxemické škály postojů, předávaná pantomima, přetahování, pohybový rituál, sekvenční pantomima, taneční drama, transformovaný pohyb, zpomalená pantomima, zrcadlení, zrychlená pantomima, živá loutka, živé nehybné obrazy

III. METODY VERBÁLNĚ-ZVUKOVÉ

- akce narace, alej, alter ego, brainstorming, čtení, dabing, dialogické monology, diskuse, disputace, dotazování a odpovídání, extralingvistické hry, hádky, chor, imaginativní hra, konverzace, mluvící předměty, monolog verbální solo, neviditelné hlasy, porada, postsynchron, předávaná řeč, quasipanel, recitace, rozhovor, ticho, titulkování, verbální a zvukový rituál, vyjednávání, zaslechnutá řeč, zástupná řeč, zpěv a hudební exprese

IV. METODY GRAFICKO-PÍSEMNÉ

- beletrie, deníky, dokumenty, dopisy, dotazníky, test, eseje, formuláře, foto-film, inventáře a seznamy, inzeráty, leták, líčení, logo, slogan, název, mapy, plány, myšlenkové mapy, obrazy, obrazná představa, odborný text, plakát, projekt, recenze, reflexe, role na zdi, scénář, schéma, sociogram, telegram, zpráva, životopis

V. METODY MATERIÁLOVĚ-VĚCNÉ

-
- práce s jakýmkoliv objekty a stavbami, práce s kostýmem, loutkou, maskou, modelovacím materiálem, papírem, prostorem, rekvizitou, stroji a přístroji, světlem a stínem, zástupnými předměty.

1.4 VEDENÍ DĚTÍ A NÁROKY NA UČITELE

Jitka Míčková (2016) ve svém textu uvádí, že na začátku veškerého dění by měl učitel podle poznatků stanovit pravidla, která platí pro všechny děti a zároveň i pro něj, a tudíž se pravidly musí všichni řídit. V průběhu času, který učitel s dětmi tráví, by měl být citlivý a vnímavý. Měl by umět odhadnout, kdy hru obohatit vlastním nápadem, aby děti příliš neovlivňoval, zároveň by měl ponechat dětem dostatek času na formování hry, dostatek volnosti. *„Hry, cvičení a metody dramatické výchovy mohou děti v mateřské škole provázet celým dnem, ale většinou si učitelky vyhradí čas, kdy se těmto metodám aktivně věnují.“* (Míčková, 2016, s. 5) Měl by brát v potaz věk dětí, jejich zkušenosti s hereckým přednesem. Vyučující by měl navodit uvolňující, příjemnou atmosféru, pro lepší pocit dětí. Tím se dětem bude lépe tvořit. Ve skupině dětí se musí vytvářet zdravý, přátelský vztah, který stmeluje a posiluje vztahy dětí mezi sebou. Čím jsou přátelství silnější, tím jsou vztahy ve skupině pevnější, a tudíž je pevnější celá skupina dětí. V takovéto zdravé a silné skupině se děti navzájem kladně ovlivňují, předávají si zkušenosti a dovednosti. Děti v této bezpečné skupině se dokáží svěřit se svým problémem a učitel i ostatní děti mu mohou pomoci a předejít tím i závažným problémům, které by mohly vyvstat.

Vytvoření správné atmosféry ve skupině dětí je v současné uspěchané, hektické době velice obtížné. K vytvoření správné atmosféry slouží spousta cvičení, která jsou zábavná, a hlavně si děti neuvědomují jejich význam. Jedním z cvičení je např. „Lámání ledů“. Během tohoto cvičení dochází k bezprostřednosti dětí, navození vhodné atmosféry, vzbuzení zájmu o činnost. Při vedení dětí by také měl učitel brát v úvahu počet dětí ve skupině, věk dětí, jejich zkušenosti, dovednosti, chuť a zápal pro dramatizaci. Děti by neměly hrát pod tlakem. Hra by pro ně měla být spontánní. Učitel by neměl být úplný laik, měl by mít zkušenosti, znalosti v oboru, měl by být pro dramatizaci zapálený, a především by měl mít rád děti. Měl by vědět, co je to socializace jedince i to, že sociální role se vývojem jedince mění, rozeznat simulaci od alterace a od charakterizace.

Ve své publikaci Eva Svobodová (2011) rozděluje a vysvětluje, co je to simulace, alterace a charakterizace v dětské hře. Simulace v dětské hře znamená, že děti hrají roli ve fiktivní situaci, ale současně jsou samy sebou. Při alteraci dítě hraje roli jiné osoby, ale hraje ji tak, jak si samo představu o osobě představuje. Dítě do hry vnáší sebe, svoji osobnost, obohacuje děj o vlastní, sobě přirozené chování a jednání. Při charakterizaci už dítě hraje postavu s konkrétním charakterem a motivacemi, které se mohou od těch jeho diametrálně odlišovat.

Pro učitele dramatické výchovy je nezbytná aplikace obecných principů dramatické výchovy. Svoji práci by také měl pečlivě naplánovat. Činnosti si rozvrhnout na části, kterých lze dosáhnout. Na začátku veškerého dění, je nutné si stanovit cíle, čímž bude i lépe schopen děti vést a cílů dosahovat. Není podstatné děti seznamovat s plánem, kterého chce pedagog dosáhnout. Děti by se měly na další hodiny těšit, měly by z hraní mít dobrý pocit. Ke svým cílům a záměrům by si měl učitel dělat poznámky, aby věděl, co již dělal, co by mohl vynechat, co dětem šlo a co se jim líbilo. Tím získá podrobný přehled. Nebo si může zaznamenávat potřebné změny, které nastanou neočekávanou situací. Není vždy důležité plánovitě děti k něčemu směřovat, někdy stačí jen malý podnět a děti dokáží hru rozvinout v úžasné scény. Měl by umět nabídnout dětem dramatickou situaci pro jejich jednání a konání, mít schopnost vstupovat do role a zpětně se vracet do role učitele, schopnost vyjadřovat emoce. To vše musí zvládnout s velkou citlivostí.

1.5 MATERIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ

Jako základní potřeby pro dramatickou výchovu popisuje Eva Machková (2015) jednak skupinu dětí, ale také prostor, místnost, ve které dochází k tvořivé práci. Je mnoho případů, kde jsou prostory nevyhovující. To samotnou tvorbu i děti může ovlivňovat. V některých případech vliv prostředí vyburcuje kolektiv k výjimečným výkonům. Jindy prostory mohou hře, výkonům dětí uškodit. Prostory, které jsou plně, bohatě vybaveny pomůckami, mohou pozornost dětí rušit, a tak negativně ovlivňovat jejich výkony. Nevyhovující prostory mohou znechutit dětem divadelní tvorbu. Prostory, ve kterých budeme s dětmi nacvičovat, hrát divadelní hry, si bohužel nemůžeme vybírat a příliš upravovat. Musíme se spokojit s tím, co máme k dispozici. Ať jsou to prostory malé či velké, čisté či špinavé. Přestože prostory hrají svou roli, záleží také na dětech a jejich odhodlanosti, chuti hrát, tvořit divadelní představení.

Kromě prostoru záleží i na pomůckách, které děti využívají při tvorbě divadelní hry. Velice oblíbené a vhodné jsou Orffovy hudební nástroje, hudební přehrávač, bubínek, starší děti jsou schopné využívat i mobilních telefonů a další různé moderní techniky. Pomocí tohoto vybavení mohou děti děj oživit, obohatit. Děj je pak poutavější, živější. Děti těchto pomůcek rády využívají, především proto, že je dokáží ovládat samy. Pokud se vyučující setká s nedostatkem hudebních nástrojů, lze použít jako hudební doprovod i cinkání na sklenici, bubnování na hrnec. Vždy záleží na schopnostech, nápaditosti učitele, co vše, je možné použít k oživení děje. Děti si tento hudební doprovod na takovéto nástroje budou užívat ne proto, že by to bylo až tak neobvyklé, ale protože jsou to předměty, které v běžném životě mají jinou funkci. Nezbytným vybavením pro vyučujícího je odborná literatura. Knihy plní funkci metodického materiálu, nebo slouží jako inspirace.

2. DĚTSKÁ HRA

Donald W. Winnicott (2018) popisuje ve své publikaci zajímavý náhled na dětskou hru z pohledu psychoanalýzy. Hra je v dětském světě všudypřítomná, je pro dítě přirozená. Je především zdravé a správné, když si dítě hraje. Pomocí hry se u dítěte podporuje zdravý růst a také zdraví dítěte. Při hraní dochází u dítěte k naplňování dětských potřeb. Hraní utváří, formuje, posiluje kolektivní vztahy. Z formy hraní byla vyvinuta prostřednictvím komunikace sám se sebou nebo s druhými psychoanalýza.

Teorii hry Winnicott (2018) rozděluje do čtyř stádií z hlediska psychoanalýzy:

V prvním stádiu dítě vnímá objekt subjektivně. Matky se snaží, aby náměty, které se dítě připravuje najít, byly skutečnými.

Ve druhém stádiu je námět zapuzen a pak opětovně přijat k objektivnímu vnímání dítětem. Zásadním faktorem v tomto stádiu je matka, jelikož je dítětem objevována. Začíná tak vznikat důvěra, která narůstá ve vztahu k matce. Dítě tak začíná mít zkušenost založenou na omnipotenci intrapsychických procesů a začíná mít kontrolu nad skutečností. To poukazuje na Eriksona (in Winnicott, 2018), který popsal utváření dětské identity: „*Říkám tomu hřiště, protože hra začíná zde. Hřiště je potencionální prostor mezi matkou a dítětem, či prostor matku a dítě spojující.*“ (in Winnicott, 2018, s. 72). Hra je pro dítě dráždivá činnost. Vzrušení a dráždivost ze hry nevychází z pudů, ale z pocitu nejistoty v souhře osobní psychické reality a také s vlastní zkušeností dítěte a pocitem kontroly nad skutečným námětem.

U třetího stádia je hra v přítomnosti druhého. Je to myšleno, že dítě si samo hraje, ale matka je opodál, je v dohledu. Zároveň se matka a veškeré dění kolem dítěte stává námětem dětského hraní.

Ve čtvrtém stádiu dochází k velkému zlomu. Dítě je připraveno hrát si s matkou, ta si však musí dávat pozor, aby naplňovala herní požadavky, činnosti dítěte. Ať se matka snaží sebevíc, do hry vnese kousek sebe a dítě tak čelí směřování hry myšlenkou, která není jeho. Čímž se připravuje na další budoucí hraní s vrstevníky v MŠ.

Svůj pohled na dětské hry shrnuje J. S. Winnicott (2018) do několika bodů:

- nejprve bychom měli porozumět pojmu hraní, uvědomit si že dítě při hře propadá zaujetí, nezáleží na námětu hry; dítě se při hraní ocitá v jiném světě a je pro něj těžké se od hry odpoutat,
- hra není vnitřní psychickou realitou, je uvnitř dítěte, ale zároveň to není vnější svět,
- dítě používá při hře jevy, které pochytilo kolem sebe,
- do hry zařazuje snové a citové významy,
- probíhá sdílené hraní s prvky kulturních zkušeností,
- ve hře je kladen důraz na důvěru,
- při hraní dochází k zapojování těla, jelikož dítě začíná manipulovat s předměty a tělo je v určitých chvílích v tělesném vzrušení ze hry,
- při hře dítě pociťuje uspokojení.

R. Musil (2014) popisuje hru jako specificky lidskou činnost. Za hru lze považovat hru sportovní, divadelní, hru na opraváře, počítačovou hru. Hra může mít i jiné podoby.

Z pohledu společenského lze na hru nahlížet jako dobrovolnou činnost. Klade se především důraz na průběh hry než na závěr hry. Ve hře se projevují zájmy a vztahy, pomocí ní získáváme zkušenosti a dovednosti, je časově vymezena, má svá specifická pravidla. Hra je skutečná.

Z biologického pohledu se podle R. Musila (2014) pomocí hry uvolňuje přebytečná energie. Hra slouží jako relaxace pro dítě po jeho povinnostech. Procvičí si při ní vrozené instinkty a pudy (dívčí hry směřují k péči o panenky a chlapecké hry mají většinou nádech živější hry, hry na policajty, zápasení, poměrování síly). Při hře na maminky a tatínky převádějí děti sexuální energii do jiné sféry.

Ze sociologického pohledu se v dětské hře odráží prostředí, ve kterém dítě žije, ale není přesnou kopií. Dítě ve hře uplatňuje veškeré zkušenosti, kterých nabylo, ale jelikož nemá dostatečné zkušenosti, je jeho hraní jakési

napodobování. Hlavní roli zde sehrává představa o postavě a situaci. Ve hře dělá činnosti, které přisuzuje určitým postavám.

Dětskou hrou se dítě rozvíjí po stránce rozumové, tělesné, mravní, estetické, pracovní, sociální, citové, seberegulační, jazykové, paměťové a kreativní.

Ke znakům dětské hry patří především spontánnost, samoučelnost (ve smyslu, že není důležitý výsledek, ale průběh hry), citové uspokojení, symboličnost, humor a legrace.

Aspekty hry podle R. Musila (2014):

- **motivační aspekt** - dítě můžeme pomocí hry motivovat k různým činnostem,
- **diagnostický aspekt** - hra nám může posloužit jako prostředek k zjištění nedostatků dítěte, může odhalit problém, kterého jsme si nevšimli,
- **terapeutický aspekt** - pomocí hry si dítě může kompenzovat nedostatky, problémy, které má.

Z pedagogického hlediska dělí R. Musil (2014) hry na:

I. Hry tvořivé

Tvořivé hry jsou hry přirozené, které vycházejí z potřeb, zkušeností a přání dítěte.

- a) **Námětová hra** vychází na základě nějakého námětu, který si děti zvolí prostřednictvím vlastní fantazie a představivosti si hrají. V této hře často používají slovo „jako“. Náměty v těchto hrách jsou odpozorované situace, odpozorované chování dospělých. Tato hra se objevuje už v batolecím věku. Čím je dítě starší, tím více má odpozorovaných situací a tím i častěji svoji hru mění. Také stále více přibývá detailů a hra déle trvá. Nesmíme opomenout, že ve hře se také objevuje symboličnost. Při hraní námětové hry se dítě projevuje spontánně, má radost ze hry, uplatňuje tvořivost, upřednostňuje spoluhráče, snaží se komunikovat, opakovaně hraje stejnou hru. Starší děti dokáží hru dopředu plánovat, domlouvat se, jak bude hra dále pokračovat,

kam bude směřovat, stanovují si další pravidla hry, hra je proto propracovanější a delší.

- b) **Dramatizující hra** je hra, ve které samy děti s loutkou nebo maňáskem či dramatizují známou pohádku či jiný příběh. Rozdíl mezi námětovou hrou a dramatizující hrou je v tom, že u dramatizující hry je daný scénář. Děti si průběh hry nevymýšlejí, ale hrají z paměti. Přehrávají příběh. Při těchto hrách dochází k rozvoji řečových dovedností, rozšiřování slovní zásoby, upevnění slovních spojení, zlepšení paměti a sociálním soužití.
- c) **Konstruktivní hry** jsou hry, při kterých děti něco staví, spojují, napojují, připojují, konstruují. Na začátku je vše jen náhodné. Děti si nejprve jen tak něco staví a postupně si vytvářejí představu o finální stavbě. Tím získávají zkušenosti se stavěním a druhem stavebnice. Konstruktivní hra je náročná na kvalitní materiál. Děti se tak mohou seznámit s různorodým materiálem a rozvíjí se u nich tvořivost a představivost.

II. Hry s pravidly

Hry s pravidly jsou hry uměle vytvořené s nějakým záměrem, jsou to také hry řízené určitými pravidly, které je zapotřebí při hře respektovat.

- a) **Pohybové hry** rozvíjejí u dítěte pohybové schopnosti. Často jsou zařazovány jako rekreační hry na příměstských táborech, či rekreacích. Pohybové hry se, ale uplatňují i v MŠ jako hravé cvičení pohybů, honičky, hry s předem daným námětem, hry sportovního charakteru, hry se soutěživými prvky.
- b) **Didaktické hry** jsou zaměřeny na rozumový charakter, kdy děti řeší zadaný úkol. Hry mají záměr, cíl, pravidla. Didaktické hry rozvíjejí smyslové vnímání, paměť, spolupráci, dítě si posiluje sebevědomí, zlepšují se myšlenkové procesy, u dětí rozvíjejí morální hodnoty k dodržování zadaných pravidel, hraním fair play.

III. Hra ve vyučování

Hry zařazené do výuky jsou součástí edukace. Směřují k cílům, které jsou pro hru stanovené. Je dobré mít zásobník her, ze kterých lze pak kdykoli podle potřeby čerpat. Důležité jsou také podmínky pro hraní her. Každý pedagog by měl tyto aspekty brát na vědomí, než začne hru zařazovat do vzdělávání.

Z psychologického pohledu na hru podle R. Musila (2014) by měl každý pedagog znát a brát na zřetel vývojová specifika dětí. Jelikož hraní her se liší u dětí podle jejich věku i podle jejich vyspělosti a zkušenosti s hrou. **Sociálně psychologické třídění her podle věku dítěte:**

- **samostatná hra** - nastává ve věku do 3 let, dítě si ve hře vystačí samo, přítomnost dospělé osoby, je pro něj důležitá, a ta nemusí do hry vstupovat. Je u dítěte, aby mělo pocit, že není samo,
- **paralelní hra** - navazuje na hru samostatnou, projevuje se mezi 3. - 4. rokem. Dítě hru druhých pozoruje, kopíruje reakce a způsob hry. Stále si hraje samo, ale všímá si hraček, se kterými si hraje jiné dítě a chce si s nimi také hrát. Často dochází ke konfliktům o hračku, protože obě děti nutně potřebují ke své hře právě hračku, kterou má ten druhý.
- **sdrůžující hra** - nastává před 4. rokem věku dítěte. Děti začínají být schopné domlouvat se na námětu hry, který je pro ně lákavý. Ve hře se odráží jejich zkušenosti s hrou a vlastními prožitky. V průběhu hry však ještě neřeší, kam bude děj hry směřovat, prostě si každý hraje svoji roli, dosahuje svého uspokojení ze hry. Ve hře se mohou objevit děti, které hrají stejné role, jelikož si ještě tolik nenaslouchají a nekomunikují spolu.
- **kooperativní hra** - je vrcholem dětské hry, nastává od 7 let. Přichází schopnost dítěte naslouchat, porozumět druhému. Dítě se dokáže podřídit nápadu, myšlence druhého dítěte. V MŠ je ideální prostor pro rozvoj kooperativních dovedností. Je dobré nechat dětem dostatek času a volnosti pro tuto hru.

2.1 HRA A DRAMATIZACE V MATEŘSKÉ ŠKOLE

V mateřské škole jsou dokonalé možnosti, jak vytvořit rovnováhu mezi výchovou ve skupině a svobodným rozhodováním dítěte. Náhled Soňy Kořátkové (2005) na současný trend nabídky kroužků je takový, že rodiče stále děti směřují k tomu, aby navštěvovaly zájmové kroužky, které je zaměstnávají. Mnohdy rodiče soutěží mezi sebou, které dítě má více kroužků, neptají se dítěte, zda na zájmový kroužek chodit chce, baví ho, líbí se mu a už vůbec je nenapadne, zda je kroužek pro jejich dítě vhodný. Jen někteří rodiče dají dítěti možnost volby vhodné zájmové aktivity. Mnohdy se zájmová aktivita dítěte nemusí líbit rodičům, a tudíž dítěti

nedovolí v aktivitě pokračovat. Dítě je tak ovlivněno názorem rodiče a samo nemá možnost aktivitu lépe poznat a vytvořit si svůj vlastní názor. K dítěti bychom měli přistupovat s láskou a respektem. Co do dětí budeme vkládat, to se v nich bude v budoucnu odrážet.

Snaha a schopnost si s dítětem hrát nejsou dětinské, směšné nebo zavádějící. Naopak, sami se vrátíme do bezstarostných dětských let. Obohatíme tím dítě o naše zkušenosti s hrou a naopak. Když se dokážeme zapojit do dětské hry, snížíme se dětem na jejich úroveň očí, staneme se pro děti partnery hry. Děti jsou pak pro nás lépe čitelné a my jsme naopak pro děti lépe čitelní. V mateřské škole je pro vyučující důležité, aby byla pro dítě dobře „čitelná“, nestyděla se zapojit do hry, když ji dítě vyzve, začala hru a pak z hry nenápadně vystoupila, aby děti měly možnost hru dále rozvíjet. Hra a dramatizace, ať chceme či nechceme, jsou nedílnou součástí lidského života. V průběhu života všichni ztvárňujeme nějakou roli. Role se postupem času mění.

Metodicky promyšlenými hrami se podle S. Kořátkové (2005) zabýval již Svoboda v Opatrovně Na Hradbách v Praze. Zaměřoval se na dětskou hru s didaktickým záměrem, kterou pak sledoval. Hra je hlavním zaměstnáním dětí, v podstatě je to jedinečná činnost a schopnost dětí. Hra se průběhem vývoje mění a zdokonaluje. Nejprve je to hra jednoduchá a postupně se s vývojem dítěte zdokonaluje a upravuje. Čím více má dítě zkušeností a znalostí, tím je hra propracovanější. Hru také ovlivňuje zájem dítěte, jeho povaha, rodina, dále vnější a vnitřní vlivy. Pomocí hry si dítě nacvičuje různé situace, které mohou nastat v reálném životě. Ve hře se také často může odrážet psychický stav dítěte, jeho nálada, hrou si také může dítě kompenzovat svoje nesplněná přání a sny.

Podle švýcarského přírodovědce a psychologa Piageta, také S. Kořátková (2005) zmiňuje závěr, ke kterému dospěl Piaget (in Kořátková, 2005) po dlouholetém bádání a sledování dětské hry. Podle Piageta (in Kořátková, 2005) je hra spojena s rozvojem myšlení a inteligencí dítěte. Hru rozdělil na **období senzomotorické** (6 měsíců - 2 roků), **symbolické období** (2 - 7 let) a **období konkrétních logických operací** (7 - 11 let). Na senzomotorickou hru pohlíží, jako na období, kdy dochází k rozvoji inteligence. Senzomotorické hry rozvíjejí u dítěte myšlení, myšlenkové operace, nejprve konkrétní, poté logické a abstraktní. Symbolická hra je shodná se senzomotorickou hrou, ale je to vrchol dětské hry.

Obsahuje obrazovou představu, při které dítě užívá symbolů-klacík nahrazuje např. svíčku na dortu. Zároveň si zdokonaluje řeč, která hru umocňuje. V symbolické hře se začíná objevovat napodobování nějaké osoby, situace, kterou má dítě zažitou. Piaget (in Kořátková, 2005) se přiklání názoru, že hra má svůj čas, určitý prostor a žádná etapa vývoje hry by neměla být potlačována a vynechána.

Volná hra je pro děti předškolního věku velice důležitá, při ní si děti volí námět hry, rozdělují si role, vyberou si prostor, kde si budou hrát a pomůcky, které při hře použijí. Společně se domlouvají, kam bude hra směřovat, jak se hra bude odehrávat, zda může do rozehrané hry vstoupit nový kamarád, a jakou mu dají roli. Volná hra s námětem je základní stavební kámen dramatické hry. Děti si to ani neuvědomují a už jsou z nich herci. Jejich hra má základy skutečné dramatizace, spontánnost, zaujetí hrou, radost z hraní, uspokojení, tvořivost, fantazii, opakování a očekávání z přijetí role.

V 70. - 80. letech 20. století bylo vše v MŠ organizováno. Prostor pro jakoukoliv volnou hru, tvořivost dětí vymizel. Děti neměly možnost tvorby volné hry. Vše bylo organizováno vyučujícím. V 90. letech 20. století se situace začala proměňovat. Klade se mnohem větší váha na volnou hru, dětskou tvořivost. Neznamená to, že si děti celý den hrají podle svého uvážení a vyučující jen sedí a sledují. Děti mají čas na volnou hru a zároveň je prostor pro jejich vzdělávání. V MŠ je vytvořený prostor Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání, který umožňuje učitelům zařadit dramatickou výchovu do vzdělávání dětí. Záleží jen na učiteli, jak k tomu přistoupí, zda nechá dramatickou výchovu jen na návštěvy divadelních představení a sám nebude dramatizaci s dětmi realizovat.

Přestože návštěva divadelního představení, hrané profesionálními herci či amatéry, se stává vzdělávací pomůckou, není nad to si s dětmi občas zahrát vlastní hru, když bude jednoduchá. Při vzdělávání dětí používáme různé pomůcky, např. knihy, obrázky, atlasy, písničky a spousty dalších pomůcek. Divadlo je jedinečná pomůcka ke vzdělávání, dětem není obvyklá. Na představení se zpravidla těší. Přestože se mnohdy učitelé obávají úrovně představení, děti se úrovní nezabývají. Špatné představení z pohledu vyučujícího může být v očích dětí zábavné a vtipné. Stává se, že vyučující odmítají návštěvy divadel i z důvodů nevhodného chování dětí. Je to velká chyba, protože děti se návštěvou učí, jak se

při divadelním představení chovat. V jiném pohledu učitelé berou návštěvu divadla, jako zpestření nebo vytržení z běžné každodenní činnosti. Takovýto pohled na divadlo není dobrý. Vždyť děj, zápletky jsou situace z běžné životní situace. V dnešní moderní době každý vyučující má možnost vybrat si z velké nabídky divadelních představení a zvolit si představení, které by odpovídalo jeho představám pro jeho děti ve třídě. Může v podstatě ovlivnit, nač se půjde s dětmi podívat a na co ne. Má možnost výběru divadelního příběhu a uzpůsobit tomu celý týden v MŠ. Může vytvořit činnosti na celý týden podobné divadelnímu představení. Pokud půjde s dětmi na pohádku, může děti seznámit s hlavními hrdiny, při procházce do lesa postavit třeba domečky pro hlavní hrdiny, cestou se naučí básničku, zazpívat si písničku a spoustu dalších aktivit. Děti tímto namotivuje na divadelní představení. Budou se těšit a pohádkový příběh jim nebude cizí. Po představení mohou děti příběh výtvarně zpracovat a také si ho mohou zkusit ve školce zahrát.

Nejlepší a nejjednodušší způsob, jak začít s dramaturgií v MŠ, je začít od toho, co je dětem blízké a známé. Jestliže začneme pohádkovým příběhem, pohádkou, je pravděpodobné, že to bude pro děti snadno přístupné, neboť znají pohádky z domova. Všechny děti milují a rády sledují pohádky. Pomocí nich se naučí, že zlo je špatné. Zlo může být ale i v životě a může mít jakoukoliv podobu. Je správné se nenechat zlem trápit a proti zlu se vždy bránit.

3. PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V PŘÍBĚHU

Pomocí integrovaných vzdělávacích bloků uskutečňujeme vzdělávání dětí a k tomu nám mnohdy pomohou i příběhy s návazností na integrovaný blok. Hana Švejdová (2010) objasňuje možnosti využití příběhu ve vzdělávání dětí. Příběh má na dítě velmi velký vliv, ať se jedná o formu vyprávěnou nebo čtenou. Pomocí příběhu vyučující může děti upozornit na případné důsledky jejich chování a zároveň je učit předvídat. Příběhem se rozvíjí přirozená integrace primárních rámcových cílů z RVP. Každé dítě si zapamatuje příběh jinak, záleží na jeho vyspělosti, stupni vývoje. Díky tomu mohou spojit, propojit děti různého věkového rozdílu. Příběhem lze reagovat na aktuální situaci ve skupině dětí, příběh vdechuje do skupiny dětí i do třídy v mateřské škole nový podnět, děj. Další pozitivní využití příběhu v integrovaných blocích děti mohou prožívat děj, jako námět k příběhu. Příběh houbiček, motýlků, trpaslíků a spoustu jiných. Příběhy můžeme s dětmi dotvářet, prožívat, hlouběji prozkoumávat. Děti si těmito aktivitami lépe naučí novým poznatkům, dovednostem, osvojí si nové schopnosti, ale především mohou získat důležité životní zkušenosti. Pomocí příběhu dítě může zapojovat, rozvíjet další vzdělávací oblasti, a tak je vzdělávání komplexní. Každý příběh je v něčem jiný a dítě se poučí v jiné vzdělávací oblasti.

V příběhu mnohdy mohou být reálné prožitky samotných dětí nebo samotné paní učitelky. Činnosti s příběhy ve vzdělávání dětí mají různorodou podobu a spoustu forem s využitím různých metod. Prioritou je zvolit si cíl, záměr, co bychom jako vyučující chtěli dítěti prostřednictvím příběhu nabídnout. Podstatné je také to, zda je příběh aktuální. Pedagogické záměry by měly být konkretizovány, a ne kopírovány z RVP. Cíle uvedené v RVP jsou všeobecné. Příběhů je velké množství. Když vezmeme jeden konkrétní příběh, se kterým se děti seznámí, cíl si tak konkretizujeme. Při práci s příběhem je dobré vědět, že není podstatné držet se původního scénáře příběhu, ale můžeme zkoušet s příběhem pracovat, jinak formovat děj, dovyprávět příběh, pracovat jen s některými úryvky příběhu, z příběhu přeskočit do jiného děje v jiném ději. Díky příběhu jsou obohaceny i jiné aktivity ve vzdělávání dítěte. Příběh se promítá do volné hry dětí, je námětem pro výtvarné činnosti, pohybové činnosti nebo je námětem ve vlastního vypravování dětí. Tím si děti posilují vlastní morální charakter a vnitřní kázeň. Pomocí vypravování děti stimulují mozek k aktivitě a zlepšuje se jejich myšlení, rozvíjí se

také jejich samostatnost. Důležité pro vyprávění je umět vnímat situaci kolem sebe, pozorovat svět a veškeré dění kolem sebe. V dramatické výchově se příběh pouze nečte a neposlouchá, ale aktivně prožívá. Děti si tím rozvíjejí vlastní intelektové schopnosti, rozvíjí se ve všech vzdělávacích oblastech. Hraní příběhu vychází z dětské potřeby hrát si. V dramatické výchově je kladen velký důraz na vlastní tvořivost, oproti divadelnímu představení. Hlavními metodami jsou improvizace spojené s hrou v roli a dramatické hry.

Pomocí příběhu můžeme promýšlet jednotlivé vzdělávací aktivity, činnosti dětí, plánovat integrovaný blok. Příběh se tak stane základním kamenem, jádrem a udává vzdělávacímu celku směr. Příběhy jsou neodmyslitelnou součástí předškolního věku dítěte a ve spojení s dramatickou výchovou vznikají nezapomenutelné momenty, které děti posilují, rozvíjejí a formují jejich osobnost.

4. PRAKTICKÁ ČÁST

V následující části práce je stanoven cíl praktické části, dále se zde nachází charakteristika vybrané MŠ a popis využití prvků dramatické výchovy v MŠ.

4.1 CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI

Cílem praktické části je popsat, jakým způsobem vstupuje divadlo do školního života dětí v Mateřské škole Zavidov, proč a jakým způsobem je zde využívána dramatická výchova v řízených činnostech a jak se objevuje ve volné hře.

4.2 CHARAKTERISTIKA MŠ ZAVIDOV

V obci Zavidov byla v roce 1987 postavena nová mateřská škola s kapacitou pro 60 dětí. Postupem času nastal velký úbytek dětí, a tak budova byla prodána pro účely Sociálního ústavu Šípy, který se potýkal s nedostatkem prostorů. Pro potřeby mateřské školy byla zakoupena a zrekonstruována nová, menší budova ve velice pěkném prostředí v parkovém centru obce Zavidov. V nové podobě slouží škola od roku 1996.

Mateřská škola Zavidov je malá venkovská škola, komorního typu. Školu navštěvuje 23 dětí od 3 let do 7 let. Škola má pouze jednu heterogenní třídu. Přestože škola má tak malou kapacitu, navštěvují ji děti z Čisté u Rakovníka, Šípů, Krakovce, Krakova, Václav, Řeřich, Petrovic a samozřejmě děti z obce Zavidov.

Třída má hygienickou kapacitu na 23 dětí. Doposud nebyl problém s naplněním třídy, přestože je to malá venkovská škola. Dokonce jsme museli v uplynulých letech žádat o navýšení hygienické kapacity, protože se počet dětí zvýšil. Vždy nám bylo umožněno navýšením hygienické kapacity. V současné době navštěvuje třídu 23 dětí, heterogenního složení, nejmladší jsou bezmála tříleté, nejstarším je šest let. Ve třídě máme pouze jednoho chlapce z národnostní menšiny. V loňském školním roce, do školy začal docházet jeden romský hoch, ale byl příliš často a dlouhodobě nemocný. V letošním školním roce je docházka pravidelnější. Do kolektivu se začlenil hladce. V současném složení třídy v počtu třinácti dívek a deseti chlapců, jsme se neseťkali s žádnými projevy rasové nesnášenlivosti. Žádné z dětí nepotřebuje individuální vzdělávací plán. Všechny děti se vyjadřují verbálně, ale mají mnoho logopedických vad. Pouze někteří rodiče s dětmi pravidelně navštěvují klinickou logopedickou poradnu.

5. DIVADLO V MŠ ZAVIDOV

Divadlo do naší mateřské školy vstupuje prostřednictvím bohatých divadelních nabídek, které nám zasílá Kulturní centrum Rakovník. Nabídek chodí velké množství, a proto je z čeho vybírat.

5.1 PŘEDSTAVENÍ V DIVADELNÍM PROSTŘEDÍ

Nabídky z Tylova divadla v Rakovníku jsou vždy zárukou, že představení bude kvalitní, jelikož máme zkušenosti s hereckým obsazením. Do Rakovníka dojíždíme na představení různého typu, např. stínové a loutkové, maňáskové a na jiné hrané inscenace. Můžeme si tedy vybírat, na jaký typ divadelního představení pojedeme. Mnohdy se také rozhodujeme podle názvu pohádky a pokud nám není z názvu jasné o čem by asi pohádka mohla být, jsou vždy zaměstnanci informačního centra v divadle ochotni po telefonu sdělit potřebné informace.

5.2 PŘEDSTAVENÍ V NEDIVADELNÍM PROSTŘEDÍ

Nemalé množství nabídek jsou také různá divadelní představení, která přijedou do mateřské školy. Jelikož je škola komorního typu, jsou většinou prostory pro herce nedostačující. Veškerá divadelní představení, která jsou hrána v mateřské škole, jsou z důvodu nedostatečného prostoru přemístována do bývalé budovy mateřské školy, kterou využívá Sociální ústav Domino. Přestože prostory mateřské školy jsou malé, musíme se na představení, která k nám zavítají přesunout do jiné budovy. Má to i své výhody. Nemusíme se obávat, že představení bude pro děti drahé, jelikož ho zhlédnou s dětmi také klienti ústavu. Zprvu jsme měli obavy, jak budou děti, a především jejich rodiče reagovat. Reakce dětí byla kypodivu adekvátní, proto ani rodiče nevznášeli žádné námítky. Touto příležitostí vznikl mezi mateřskou školou a ústavem přátelská pracovní spolupráce, kdy děti spolu s obyvateli ústavu mohou jezdit na různé zábavné akce.

6. METODY DV VE VÝUCE V MŠ ZAVIDOV

Divadlo vstupuje do naší MŠ i jako aplikované divadlo. Jedná se o divadelní postupy využití k jiným než uměleckým cílům (v případě DV edukačním). V některých případech využíváme metody dramatické výchovy jednotlivě, s různými edukačními cíli, a jindy strukturovaně v práci na inscenačním tvaru.

6.1 SAMOSTATNÉ METODY V EDUKACI

Metody dramatické výchovy jsem v MŠ Zavidov začala aplikovat postupně po svém nástupu postupně, jak jsem se s nimi sama seznamovala. Do té doby v naší škole DV využívána prakticky nebyla, přestože hraní rolí je součástí každodenního života, kdy všichni na sebe bereme různé role. Po přečtení odborných publikací a při vypracovávání této práce jsem si začala uvědomovat pozitivní sílu dramatických metod. V naší mateřské škole se dříve dělily veškeré činnosti podle předpřipravené šablony, která pro mne byla nevyhovující. Činnosti se plánovaly nikoli podle edukačních cílů, ale podle neměnně zadané „škatulky“ a byly oddělené, nepropojovaly se, nenavazovaly na sebe. Přečtením publikace od E. Svobodové a H. Švejdové *Metody dramatické výchovy* jsem pomalu začala vzdělávací činnosti propojovat a do všech činností zařazovat metody dramatické výchovy. Tím se zlepšily přípravy na vzdělávací integrované bloky a také spolupráce dětí. Děti začaly být více spontánní a také začaly využívat získané dovednosti s hraním ve volné hře. Při námětové hře začaly využívat kostýmy, maňásky, kterých si dříve ani nevšimly. Jejich hry se staly rázem propracovanější.

V praxi využívám metody DV podle J. Valenty (2008), které popisují v teoretické části. Konkrétně využívám v edukaci dětí tyto metody:

- **drama založené na literárním textu** - děti i vyučující znají děj pohádky. Pohádky, povídky s dětmi po přečtení dramaticky realizují. Pro děti je to dobré, neboť si pomocí prožitku lépe zapamatují děj nebo dokáží pochopit pointu příběhu. Pohádky a povídky jsou většinou s tématem k integrovanému vzdělávacímu bloku,
- **metody pomocné a doplňkové** - využívám při „rozehřívání“ organismu, při honičkách, při relaxaci, uvolnění nebo protažení těla,

-
- **metody pantomimicko-pohybové** - jsou založeny na pohybové expresi. Sem je zařazena oblíbená hra dětmi „Na zrcadlo“. Při této hře sedí děti paralelně proti sobě. Jedno dítě zobrazuje přesný pohyb, gesto, mimiku kamaráda sedícího proti němu.

V rámci metody pantomimicko-pohybové využívám ještě další její poddruhy:

plná pantomima - ve hře „Hádej, kdo jsem“ dítě předvádí kamaráda a ostatní hádají jeho jméno,

dotykovou pantomimu - zařazuji při hře „Řidič“ jedno dítě z dvojice je řidičem a stojí za kamarádem, který je robot. Pomocí dotyků ho řídí a sděluje mu tím, jaký má dělat pohyb,

taneční drama - je nejoblíbenější u dětí, jelikož poslouchají jakoukoliv hudbu, kterou jim pustím, a oni vyjadřují melodii vlastními pohyby.

hry modelující prosté zobrazení jevu - hrají děti, když zobrazují pohyb zvířat,

- **metody verbálně zvukové** - spočívají v důrazu na expresi zvukové, případně verbální:

„Oživlé pexeso“ - při této hře děti stojí libovolně v prostoru herny a jedno dítě jde za dveře. Ostatní děti si do dvojic rozdělí stejné zvuky. Dítě, které bylo za dveřmi, hledá dva stejné zvuky.

„Poznej mě“ - je hra, kdy dítě stojí zády k ostatním a podle hlasu musí poznat, kdo hlas vydává (děti říkají jedno domluvené slovo). S obměnou tuto hru hrajeme s poznáváním zvířecích zvuků, kdy děti sedí v kruhu, poslouchají zvířecí zvuky a snaží se správně přiřadit hlas k zvířeti.

„Odkud je volání“ - u této hry stojí jedno dítě zády, ostatní děti se rozmístí libovolně po třídě. Pak někdo řekne jméno otočeného dítěte, které má poznat směr hlasu.

diskusi - je metoda, kterou využívám při řešení drobných konfliktů mezi dětmi,

zvukový dialog - metoda se objevuje ve hře „Jak si povídají zvířátka“ tuto hru hrají s dětmi se zvuky zvířat, dvě děti se postaví proti sobě, každý má jiný zvířecí hlas a hlasem zvířete k sobě promlouvají (haf x mňau),

mluvící předměty - metoda se objevuje ve volné ranní hře, kdy děti propůjčí svůj hlas loutkám, maňáskům, či zástupným předmětům,

Obrázek č. 1 Ranní volná hra s loutkami (vlastní zdroj)

Obrázek č. 2 Ranní volná hra s loutkami (vlastní zdroj)

Loutky jsou v naší škole využívány při hraní pohádek, např. před spaním. Mnohdy je vhodné použít loutku při vysvětlování situace, která je pro děti hůře pochopitelná. Nejčastěji jsou to situace s jejich nežádoucím chováním. Je mnohdy neefektivní děti slovně upozorňovat na jejich chyby. Ale pokud se použijí loutky a přehrajeme situaci znovu, děti vidí své chování, chování druhého a snáze pochopí, své i cizí chyby. Jako loutka může posloužit jakákoliv hračka, či předmět v jejich okolí, jelikož dětská fantazie a představivost, je mocná čarodějka. Pomocí loutky mohou s dětmi také snáze promlouvat o jejich trápení. Loutka má čarovnou moc, děti jí důvěřují a snáze s ní komunikují než s dospělým člověkem.

Nedá se s jistotou říci, zda děti v Mateřské škole Zavidov upřednostňují marionetu či maňásky, záleží na náladě dětí a potřebě při hraní. Jisté je však, že dramatizace se odráží v jejich volné hře tím, že si pro sebe hrají představení na různorodá témata, nebo si jen tak s maňáskem hrají.

Obrázek č. 3 Ranní volná hra s maňásky (vlastní zdroj)

Obrázek č. 4 Ranní volná hra s maňásky (vlastní zdroj)

verbální a zvukový rituál - je součástí každodenního společného ranního vítání všech dětí s paní učitelkou.

- **metody graficko-písemné** - využívám je také velice často. Děti se více projevují graficky než písemně, jelikož neumějí ještě psát. Vždy přečtu dětem část příběhu a pak je nechám výtvarným zpracováním příběh dovyprávět. V podzimním integrovaném vzdělávacím bloku, děti vytvořily příběh o zvířatech. Po jeho vytvoření byl dětem představen výtvarný umělec Jan Bučkovský. Děti se seznámily s jeho malbou, na kterém jsou zachyceny tahy štětce. Tím si vytvořily představu o činnosti, která bude následovat. A děti pak vytvořily krásnou abstraktní malbu k vymyšlenému příběhu.

Obrázek č. 5 Malba podle slyšeného textu o zlomyslné lišce (vlastní zdroj)

Obrázek č. 6 Výsledné dílo (vlastní zdroj)

mapy a plány - jsme využila při orientaci v obci Zavidov, při níž jsem s dětmi do předem připravené mapy obce zaznamenala cestu, trasu, podle které jsme pak šli na procházkou.

reflexi - zařazují ke konci každého dne, kdy děti samy řeknou, které aktivity se jim líbily a které nikoli.

- **metody materiálově-věcné**-spočívají v práci s různými předměty, materiály, rekvizitami...

práce se světlem a stínem - je pro děti zajímavá. Ve slunečné dny využívám sluneční svit k „házení prasátek“ za pomoci zrcátek a také k obkreslování stínů postav,

práce se zástupnými předměty - která se objevuje ve volné hře dětí.

práce s maskou - mezi dětmi velice oblíbená. Kostým, nebo jen klobouk dokáží umocnit téma, které s dětmi probírám. Pomocí kostýmu se lze převtělit v pohádkovou bytost. Kostým také někdy napomáhá k zvládnutí situace, kterou by dítě za jiných okolností nezvládlo. Dítě se jako by schová za kostým. Děti mají rády kostýmy, mnohdy po probraném vzdělávacím celku žádají o zapůjčení kostýmu a hrají si s ním. Kostým pro dítě má velkou moc. Ve školce máme různé kostýmy a děti se ve volné ranní hře stále do nich oblékají. Hrají si pro sebe různá představení. K tomu dříve nedocházelo.

Obrázek č.7 Dramatizace v ranní volné hře dětí (vlastní zdroj)

Obrázek č. 8 Dramatizace v odpolední volné hře dětí (vlastní zdroj)

Obrázek č. 9 Plačící medvídek (vlastní zdroj)

7. PRÁCE NA INSCENAČNÍM TVARU METODAMI DV

K práci v MŠ často patří i naplňovat požadavky na prezentace práce na veřejnosti formou besídky. To s sebou často nese mnoho negativních jevů – stres z nácviku a porušení denních rituálů, aby prezentace byla podle představ paní učitelky... Rozhodla jsem se nepřipustit, aby tomu tak bylo i v naší třídě. Rozhodla jsem se vzdělávací plán pro období podzim zima realizovat na pozadí práce s příběhem, který s dětmi vybereme jako předlohu pro inscenaci. S předem vybranou předlohou jsem chtěla pracovat metodami DV tak, aby celá inscenační práce nebyla stresující, ale radostná, tvořivá a se zásadním podílem dětí na rozhodování o všech složkách (výběr předlohy, práce s textem – replikami, zpracování kostýmů, rekvizit).

V průběhu práce byly využity tyto metody DV (dělení opět dle Valenty (2008))

- graficko-písemné metody - pomocí beletrie, jsem s dětmi vytvořila text pro hru „O Šípkové Růžence“,
- metody pantomimicko-pohybové - byla zvolena částečná pantomima při předvádění pohybu křoví,
- verbálně zvukové metody - uplatnila se metoda napodobování zvuku bouře,

Dalšími využitými metodami jsou:

- hra v roli - objevovala se hraním postav,
- metody materiálově-věcné - použili jsme při vytváření kolovrátku a trůnu,
- práce s papírem při malbě kulisy hradu,
- práce s rekvizitou,
- práce se stroji a přístroji - byla zařazena při pouštění úvodní písničky a v průběhu představení na oživení scének,
- práce se světlem a stíny,
- práce s maskou - kdy rodiče vytvořili kostýmy pro svoje děti.

7.1 VÝBĚR POHÁDKY

Každoročně před Vánoci s dětmi připravujeme program pro rodiče a místní seniory. Děti mají v oblibě dramatické ztvárnění textu, a tak nebylo obtížné se domluvit, co na vánoční besídku společně připravíme. Dohodli jsme se nacvičit a zahrát pohádku, ovšem výběr nebyl tak úplně snadný. Každé dítě preferovalo jiné téma. Dohoda předškolních dětí není vždy jednoduchá a tak, aby některé děti nebyly zklamány, že jejich nápad nebyl vybrán, napsala jsem na lístky veškeré návrhy, ze kterých jsem náhodně vylosovala jeden. Zvítězila pohádka „O Šípkové Růžence“. Děti pohádku vybranou náhodným losem s radostí přijaly.

7.2 DĚLENÍ ROLÍ

Nastal tak další úkol, rozhodování pro mne jako pedagoga, jak vhodně rozdělit role. Musela jsem brát v potaz věk dítěte, jelikož je třída smíšená. Při výběru role, jsem musela pomyslet, na herecké schopnosti a dovednostmi a také vyjadřovací schopnosti dětí. Na základě tohoto zamyšlení jsem usoudila, že hlavní role budou hrát pouze předškolní děti. Přečtením knihy *Metody dramatické výchovy v mateřské škole* jsem pochopila, že i obtížný text může po vhodné úpravě zahrát dítě, které nemá příliš dobré vyjadřovací schopnosti. Všem dětem jsem vysvětlila, že rolí je dost a každý dostane roli. Nejprve jsem jim pohádku přečetla, abychom jsme si připomněli, jaké postavy jsou v pohádce. Všechny hlavní i vedlejší postavy jsem vypsala na papír. Začalo dělení rolí. Jestliže se stalo, že se hlásilo více dětí na jednu roli, nebylo proto pro mne těžké rozhodnout, jak spravedlivě přidělit roli. Pomocí zkušeností z odborné literatury jsem vše nechala na dětech. Potencionální zájemci o roli si zahráli mezi sebou hru „Kámen, nůžky, papír“. Neměli tak pocit, že bych někoho upřednostňovala a jejich smíření s rozdělením rolí bylo méně bolestné, než kdyby to rozhodl někdo jiný. Díky tomu, že nikdo z dětí nechtěl hrát zápornou roli, zlé sudičky, byla jsem dětmi do této role dosazena i já.

7.3 DĚLENÍ TEXTU

Dělení textu bylo upravováno přímo na míru schopnostem a řečnickým dovednostem každého dítěte. Je dobré, když se dítě při hraní umí dobře vyjadřovat. V našem případě se vyskytla situace, kdy dítě, které neumí příliš mluvit na veřejnosti, získalo poměrně důležitou roli, roli krále. Jelikož se divadlo dá hrát

i beze slov, bylo snadné co nejvíce textu zkrátit a přidat více na gestech herce. Což se při nacvičování osvědčilo. Texty jsem upravovala společně s dětmi, aby se každý mohl vyjádřit, jak daný význam chce sdělit, tedy aby si vymyslel repliku sám.

7.4 VÝROBA KULIS A REKVIZIT

Výroba kulis nebyla kupodivu až tak složitá. Děti například na fotografii zhlédly kolovrátek a ponechala jsem na jejich fantazii, jak kolovrátek vytvoří z Polikarpovy stavebnice. Kulisu zámku jsem dětem nakreslila na karton, protože je to velká plocha. Nevěděly by si s ní rady. Domalování a dodělání hradu, tak bylo opět na dětech. Výroba kulis a rekvizit byla pro děti velice zajímavá. O to více se těšily na každou zkoušku. Výroba kulis měla také trochu výchovnou funkci, jelikož si kulis vážily a dávaly na ně pozor, aby je nezničily. Tvorba trůnu byla také na dětech. Ponechala jsem jim dostatek času na přemýšlení a ve volbě materiálu na vytvoření trůnu jsem je neomezovala. Odezva byla fantastická. Postačil třpytivý ubrus, který se natáhl přes dvě židličky. Do výroby rekvizit se také zapojila naše paní kuchařka, která upekla dort, který si po představení děti snědly. Rodiče vytvořili kostýmy, které byly moc krásné.

7.5 NÁCVIK INSCENACE

Bylo nezbytné každý den nacvičovat a zkoušet jednotlivé scény. Nejprve jsme nacvičovali jednotlivé scény zvlášť. Pak po zapamatování textů jsme scény začaly na sebe napojovat. Při každém nacvičování děti spontánně přidávaly do scének něco nového. Mnohdy to vypadalo jako komedie, tragédie, a někdy také jako „kovbojka“. Děti neomrzelo pohádku neustále dokola nacvičováním opakovat, stále objevovaly nové možnosti jejich rolí. Děti tak svou přirozenou hrou rozvíjely i dějství pohádky. Tak byly do pohádky vytvořeny i scény, které s pohádkou nemají nic společného, ale zanechala jsem je ve scénáři.

7.6 PROSTORY

Při nacvičování nebylo žádoucí se zabývat dostatkem prostoru pro představení. Premiéra probíhala na obecním úřadu, kde prostory jsou plně dostačující. Stačilo jen přestěhovat kulisy, potřebné rekvizity a rozmístit je v prostoru. Plně jsme využili prostor místního obecního úřadu a pohádka tím vynikla. Bohužel tak došlo k velkému opomenutí prostor. Při repríze, která

probíhala v naší mateřské škole, jsem byla nemile zaskočena nedostatkem prostoru. Ve třídě přibyl vánoční strom, lavičky pro rodiče, které nám ubraly hodně místa. Stropy školy jsou navíc zkosené. Ačkoliv nám prostor třídy není cizí, došlo k opomenutí, což mělo za důsledek nevalný výkon dětí, které se tísnily v prostoru velice malém.

7.7 PREMIÉRA

Premiéra inscenace proběhla na obecním úřadě pro seniory obce Zavidov. Hra se nám velice zdařila. Děti měly zájem se při hře zviditelnit. Bylo patrné, že se jim hraní pro veřejnost líbí. Celý text každodenním opakováním, dokázaly děti zúročit. Pohádku měly tak nacvičenou a zažitou, že nikdo neměl trému. Každý přesně znal text a věděl, co má dělat. Hra měla u publika velký úspěch. Po malé vesnici Zavidov kolovaly samé dobré odezvy na výkon dětí.

Obrázek č. 10 Zarůstání hradu šípkovým keřem (vlastní zdroj)

7.8 REPRÍZA

Reprízu jsme hráli pro rodiče v naší mateřské škole. Zde nás zradila nepřipravenost na jiný hrací prostor, než ve kterém proběhla premiéra. Při nacvičování pohádky jsem nepočítala s ještě menším prostorem, než máme, zapoměla jsem, že lavičky pro rodiče zaberou nějaký prostor, a tudíž se budeme muset uskromnit. Vše mě došlo, když jsme rozmístili lavičky a připravili třídu na hru. Bohužel bylo již pozdě něco jiného vymyslet a udělat markantní změny. Přestože děti podávaly výkony hodné profesionálního herce, stísněné prostory negativně ovlivnily celou hereckou akci a průběh představení. Rodiče sice byli spokojeni, ale já i moje kolegyně jsme viděly obrovský propad vyznění inscenace v porovnání s vydařenou premiérou. Nicméně, rodiče své děti moc chválili, představení si natáčeli, fotografovali a dětem ohromně tleskali. Já jsem si z toho představení získala další poznatek, že při práci na divadelním tvaru musím řešit i záležitosti provozní, nejen pedagogické a umělecké.

Obrázek č. 11 Narození královské dcery. Král se chytá za uši, jelikož miminko pláče

(vlastní zdroj)

Obrázek č. 12 Kuchař při vaření vyháání myš z kuchyně (vlastní zdroj)

7.9 DOZVUKY INSCENACE

Přestože repríza nedopadla podle mých očekávání, děti to takto nevnímaly. I nadále s elánem, hereckým odhodláním hrály pohádku neustále dokola. Při ranním příchodu do mateřské školy stále používaly kulisy, potřebné rekvizity k hraní pohádky. Dokonce si začaly role vyměňovat a experimentovat s textem, jelikož k tomu předtím neměly příležitost. Bylo zajímavé je pozorovat, co dokázaly udělat z některých rolí a jejich textu. Vznikaly tak neopakovatelné scénky. Zdálo se, že je hraní pohádky nepřestává bavit, stále objevovaly nové a nové scénky. Fáze objevování nových možností při hraní je neustále bavila. Skoro to vypadalo, že je hraní pohádky nepřestane bavit nikdy. Jelikož jsme škola aktivní a připravujeme nejen program na Vánoce, ale také na další akce začalo být hraní pohádky ve volné hře prolínáno programem na vítání jara. Tím se pomalu pohádka vytratila z volné hry dětí.

V odborné literatuře je varování o tom, že může nastat při fixaci divadelní inscenace únava a nechuť k opakování. Vzhledem k věku dětí v MŠ Zavidov je toto riziko ještě větší. Ponechala jsem proto dětem prostor pro improvizaci a díky tomu nechuť pracovat na inscenaci nikdy nepřišla a nenastala.

ZÁVĚR

Při psaní bakalářské práce jsem byla plna velkého očekávání z četby odborné literatury, velmi jsem se těšila, až se budu mít klid a čas na to, abych se mohla konečně do publikací začít. Pomalu jsem si začala uvědomovat, že spoustu věcí ve své praxi jsem dělala instinktivně. Po přečtení odborných publikací jsem se v dramatické výchově začala lépe orientovat a potvrzovat si, že divadlo není jen divadelní budova či návštěva divadelního představení. Do školního života dětí v MŠ Zavidov začíná vstupovat divadlo prostřednictvím divadelních představení. Právě tak je tomu i s dramatickou výchovou. Pro mou praxi je důležité uvědomovat si, jaké podmínky by měly být dodrženy pro úspěšný rozvoj dětí prostřednictvím dramatické hry, co je hra v roli a jaká pravidla je při ní důležité dodržet. Uvědomila jsem si, co pro mě znamená pojem partnerství, jak je důležité být dítěti partnerem v řízené činnosti aktivit dramatické výchovy. Mezi metodami dramatické výchovy je rozdíl. Důležitá je osobní zkušenost s metodou – vyzkoušet ji v praxi jako hráč – znát úskalí a techniky. Některé uvedené metody při své práci s dětmi uplatňuji, některé pro mne byly zcela nové. Všechny formy dramatických činností lze zúročit v práci v každodenním životě dítěte v mateřské škole, ale také při různých akcích pořádaných pro rodiče. Ti jsou nejděčnějšími diváky, nejmírnějšími kritiky a dokáží spravedlivě ocenit všechno, co se děti naučily. Začala jsem uplatňovat metody dramatické výchovy v edukaci dětí v MŠ Zavidov a tím se metody dramatické výchovy začínají dostávat do volné hry dětí. Dříve tomu tak nebylo, hra dětí nebyla tak spontánní a rozmanitá jako v současné době. Děti nevyužívaly zástupné předměty ke hře, neměly k dispozici kostýmy a nedokázaly také využívat zástupnou řeč. V současné době jsou děti schopné využít metody dramatické výchovy, které jsem s nimi do dnešního dne vyzkoušela. Pro děti není podstatné vědět, o jaké metody se jedná a zda je správně aplikují, ale pro mne jako pedagoga je potěšující pozorovat, jak se ve volné hře dětí objevují. Protože dříve tomu tak nebylo.

Na závěr bych chtěla ještě zmínit vlastní myšlenku, ke které jsem dospěla psaním při studiu odborných publikací. Myslím si, že od našeho početí hrajeme roli ve hře, kterou můžeme nazvat: ŽIVOT.

RESUMÉ

Cílem bakalářské práce bylo popsat, jakým způsobem vstupuje divadlo do školního života dětí v Mateřské škole Zavidov a jakým způsobem je zde využívána dramatická výchova v řízených činnostech a jak se objevuje ve volné hře dětí.

V teoretické části práce je popsána související teorie s tématem práce, jak divadlo vstupuje do života dětí v MŠ, využívané konkrétní metody dramatické výchovy, které jsou zařazovány ve vzdělávání dětí a jak se dostávají do volné hry dětí.

ABSTRACT

The aim of this bachelor thesis is to describe in what ways the education through drama enters the lives of children in the kindergarten Zavidov. It also focuses on description of how the education through drama is used in planned, guided activities and whether it occurs during of children's playtime as well.

Its theoretical part defines the theoretical background for this thesis and the practical part describes the way the education through drama affects the life of children in the kindergarten, specific methods of drama education used for educating of children and occurrence in children's playtime.

SEZNAM LITERATURY

POUŽITÁ A CITOVANÁ LITERATURA:

1. ERIKSON, E. (1956), The problém of Ego Identity. *Journal of American psychoanalysis*, 4.
2. KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Praha: Grada, 2005. Pedagogika (Grada)., s. 11-13. ISBN 80-247-0852-3.
3. MACHKOVÁ, Eva. *Metodika dramatické výchovy: zásobník dramatických her a improvizací*. 13. vyd. Praha: NIPOS, 2015 [1978]. 156 s. ISBN 978-80-7068-298-2.
4. MACHKOVÁ, Eva. *Projekty dramatické výchovy pro mladší školní věk*. 2118. publikaci. Praha: Portál, s.r.o., 2013., s. 6-12. ISBN 978-80-262-0374-2.
5. MUSIL, Roman. *Pedagogika pro střední pedagogické školy*. Praha: IFORMATORIUM, spol. s r. o., 2014; jakosvou328. publikaci., s. 46-55. ISBN 978-80-7333-107-8.
6. SVOBODOVÁ, Eva a Hana ŠVEJDOVÁ. *Metody dramatické výchovy v mateřské škole*. Praha: Portál, s.r.o., 2011., s. 52-53. ISBN 978-80-262-0020-8.
7. ŠVEJDOVÁ, Hana. *Vzdělávání v mateřské škole: Školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál, 2010., s. 130-141. ISBN 978-80-7367-774-9.
8. VALENTA, Josef. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Grada Publishing, 2008. s. 341-349. ISBN 978-80-247-1865-1.

-
9. WINNICOTT, Donald W. *Hraní a realita*. Vydání první, Praha 2018.
Havlíčkův Brod, a.s.: Portál, s. r. o., 2018., 216 s. ISBN 978-80-262-1307-9.

Internetový zdroj:

1. MÍČKOVÁ, Jitka. Malá čarodějnice v mateřské škole. *TVOŘIVÁ DRAMATIKA*. Praha2: NIPOS-ARTAMA, 2016, XXVII(77), 4-6. ISSN 1211-8001.

PŘÍLOHY

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ

Obrázek č. 1 Ranní volná hra s loutkami (vlastní zdroj)	26
Obrázek č. 2 Ranní volná hra s loutkami (vlastní zdroj)	26
Obrázek č. 3 Ranní volná hra s maňásky (vlastní zdroj)	27
Obrázek č. 4 Ranní volná hra s maňásky (vlastní zdroj)	27
Obrázek č. 5 Malba podle slyšeného textu (vlastní zdroj)	28
Obrázek č. 6 Výsledné dílo (vlastní zdroj)	29
Obrázek č. 7 Dramatizace v ranní volné hře dětí (vlastní zdroj)	30
Obrázek č. 8 Dramatizace v odpolední volné hře dětí (vlastní zdroj)	30
Obrázek č. 9 Plačící medvídek (vlastní zdroj)	30
Obrázek č. 10 Zarůstání hradu šípkovým keřem (vlastní zdroj).....	34
Obrázek č. 11 Narození královské dcery. Král se chytá za uši, jelikož miminko pláče (vlastní zdroj)	35
Obrázek č. 12 Kuchař při vaření vyhání myš z kuchyně (vlastní zdroj)	36